

הוראת הערבית בחינוך העברי

כתיבה: אתי וייסבלאי | אישור: יובל וורגן
תאריך: כ"ב בשבט תשפ"ב, 24 בינואר 2022

סקירה

תוכן עניינים

1	תמצית.....	
3	1.1	רקע – מקומה של הוראת הערבית בחינוך העברי.....
6	1.1	הצעות חוק בנושא הוראת ערבית בחינוך העברי.....
7	2	הוראת ערבית בחינוך היסודי.....
8	2.1	היקף הוראת הערבית בחינוך היסודי.....
9	3	הוראת ערבית בחטיבת הביניים.....
10	3.1	היקף הוראת הערבית בחטיבות הביניים.....
11	4	הוראת ערבית בחטיבה העליונה.....
14	4.1	ניגשים לבחינת הבגרות בערבית.....
15	5	מורים לערבית בחינוך העברי.....
17	5.1	הכשרת מורים לערבית בחינוך העברי.....
19	5.2	מחסור במורים לערבית.....
21		נספח 1: תלמידים שניגשו לבחינות בגרות בערבית, 2010-2020.....
21		נספח 2: נתונים על הוראת ערבית בחינוך העברי בערים מעורבות.....

תמצית

השפה הערבית נלמדת כשפה זרה חובה במערכת החינוך העברית. עם זאת, לימודי החובה של השפה הערבית מוגבלים לכיתות חטיבת הביניים בלבד ואין חובה ללמד את השפה בחינוך היסודי ובחטיבה העליונה. המסמך שלהלן נכתב לבקשת ח"כ איימן עודה, ח"כ רות וסרמן-לנדה וחה"כ מוסי רז לקראת ציון יום השפה הערבית בכנסת ב-25 בינואר 2022. במסמך יוצגו מידע ונתונים על הוראת השפה הערבית בחינוך העברי בשלבי החינוך השונים, תוצג מדיניות משרד החינוך בתחום זה והתפתחויות שחלו בה, יובאו מידע ונתונים על מורים לערבית בחינוך העברי ועל הכשרת מורים ויידונו אתגרים וחסמים מרכזיים בתחום זה.

בין הממצאים העולים מן המסמך:

- ❖ מדיניות משרד החינוך בדבר הוראת השפה הערבית בחינוך העברי, נסמכת על הוראות חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953 ועל חוזרים שונים. מדיניות זאת מגדירה את השפה הערבית כשפה חובה במערכת החינוך ומדגישה את החשיבות והיתרונות שבלימודי הערבית עבור תלמידים דוברי עברית.
- ❖ יחד עם זאת, הוראת השפה הערבית במערכת החינוך נתקלת בחסמים ואתגרים משמעותיים הקשורים בתפיסות כלפי השפה הערבית ובאופן ההוראה שלה. רמת הידע בשפה הערבית בקרב האוכלוסייה היהודית בישראל נמוכה. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2011 לכ-11.5% בלבד מן האוכלוסייה היהודית בישראל יש ידע בשפה הערבית.
- ❖ בעשור האחרון הונחו על שולחן הכנסת הצעות חוק רבות לקידום הוראת הערבית בחינוך העברי. אחת מבין הצעות אלה, הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון – חובת לימוד עברית וערבית), התשע"ה-2015 ביקשה לקבוע חובת הוראת השפה העברית והערבית בכל מוסד חינוך רשמי החל מכיתה א'. הצעת החוק התקבלה בהצבעה בקריאה טרומית ונדונה בוועדת החינוך של הכנסת אך לא קודמה להצבעה בקריאות נוספות.
- ❖ משרד החינוך פרסם חוזר מנכ"ל עדכני בדבר הוראת השפה הערבית בשנת 2018. על פי הוראות משרד החינוך אף כי השפה הערבית מוגדרת כשפה לימוד חובה במערכת החינוך, בתי הספר בחינוך העברי מחוייבים להוראת השפה הערבית בחטיבת הביניים בלבד.
  - **בחינוך היסודי** לימודי ערבית מדוברת הם תכנית רשות בכיתות ה' ו-ו'. בתי הספר יכולים ללמד את התכנית כחלק מן השעות המוקצות לבחירה בהעשרה בתוך מערכת השעות של בית הספר. מאז שנת 2018 נלמדת הערבית בחינוך היסודי על פי תכנית לימודים של משרד החינוך. על פי נתוני משרד החינוך **בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) נלמדת השפה הערבית ב-191 בתי ספר יסודיים בחינוך העברי** זאת בעוד לפני עשור מסר משרד החינוך כי השפה הערבית נלמדה ב-220 בתי ספר יסודיים. כן נמסר כי כ-70% מן המורים המלמדים ערבית בחינוך היסודי העברי הם ערבים.

○ **בחטיבות הביניים** מחוייבים בתי ספר בחינוך העברי ללמידה בהיקף השווה ל-3 שעות שבועיות במשך שלוש שנים של שפה זרה שנייה – ערבית או צרפתית. הוראות משרד החינוך מאפשרות גמישות בחלוקת השעות בין שכבות הגיל השונות. על פי נתונים שנמסרו ממשרד החינוך **בשנת תשפ"ב (2021/22) למדו ערבית כ-140,000 תלמידים ב-379 חטיבות ביניים**. זאת בעוד בחינוך הממלכתי העברי יש כ-580 חט"ב ובהן כ-215,000 תלמידים. **אגף הבקרה במשרד החינוך שהוא הגורם שתפקידו לבדוק את עמידת בתי הספר בכללים הנוגעים לשעות הוראה, לא מבצע כיום בקרות בחטיבות הביניים.**

○ **בחטיבות העליונות ערבית לא נכללת בין מקצועות החובה לבגרות בחינוך העברי והיא מקצוע בחירה שנלמד ברמה של 5 יחידות לימוד**. בתי הספר רשאים לבחור ללמד יחידה אחת מתוכן בערבית מדוברת. בנוסף בתי ספר יכולים ללמד ערבית או איסלאם כמקצוע להשכלה כללית.

○ **נתונים על ניגשים לבגרות בערבית בחינוך העברי** מעידים כי **בשנת הלימודים תש"ף (2019/20) ניגשו לבחינת בגרות בערבית 2,670 תלמידי החינוך העברי, בתוכם 2,461 תלמידים בחינוך הממלכתי ו-209 תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי**. שיעור התלמידים שניגשו לבחינת בגרות בערבית ירד מ-5.6% מהתלמידים הניגשים לבגרות בחינוך העברי בשנת 2010 ל-3.7% מתוכם בשנת 2020. הירידה בשיעור הניגשים לבגרות בערבית בחינוך העברי קשורה לביטול האפשרות לגשת לבגרות בערבית ברמת יחידה אחת ושלוש יחידות לימוד שהביאה לגריעת תלמידים אלו מן התלמידים הניגשים לבגרות בערבית ללא גידול מקביל במספר התלמידים שניגשים לבגרות בערבית ברמת 5 יחידות לימוד.

❖ על פי נתונים שהפיקה לבקשתנו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה **בשנת 2021 לימדו בבתי הספר בחינוך העברי 1,306 מורים לערבית, בתוכם 406 מורים ערבים**. בעשור האחרון מספר המורים הערבים לערבית בחינוך העברי הוכפל ואילו מספר המורים היהודיים נשאר כמעט ללא שינוי. בחינוך היסודי גדל שיעור המורים הערבים מכ-60% מן המורים ב-2011 ל-70% מתוכם ב-2021. בחינוך העל-יסודי שיעור המורים הערבים קטן יחסית (25.7% מן המורים בחטיבת הביניים ו-9.6% בחטיבה העליונה) אך הוא הולך ועולה בשנים האחרונות.

❖ דוחות שפורסמו בשנים האחרונות העלו בעיות קשות בהכשרת מורים לערבית ובהם מיעוט תלמידים במסלולים להוראת ערבית כשפה שנייה, היעדר הכשרה בהוראת ערבית מדוברת וחוסר התאמה בין ההכשרה להוראה לתכניות הלימודים במערכת החינוך. כן צוין כי קיים מחסור חריף במורים לערבית, ובפרט במורים שיש להם הכשרה להוראה בערבית מדוברת. אחד הפתרונות שמקודמים בהקשר זה הוא עידוד שילוב מורים ערבים לערבית בחינוך העברי.

1. רקע – מקומה של הוראת הערבית בחינוך העברי

במדיניותו המוצהרת של משרד החינוך יש הכרה בחשיבות וביתרונות של הוראת השפה הערבית לתלמידים דוברי עברית. זאת על רקע היותה של השפה הערבית שפתם של כחמישית מאוכלוסיית ישראל, המוגדרת לפי חוק כשפה בעלת מעמד מיוחד במדינת ישראל.

בין מטרות החינוך הממלכתי בחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953, מנוי:

"להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסיה הערבית ושל קבוצות אוכלוסיה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל".

מסמכים וחוזרים של משרד החינוך העוסקים בלימודי שפות ולימודי הערבית בבתי הספר בחינוך העברי מפרטים בהרחבה את תפיסת משרד החינוך בנושא זה.

חוזר משרד החינוך משנת 1996 בנושא מדיניות החינוך הלשוני בישראל מגדיר את תפיסת הוראת השפות במערכת החינוך הישראלית. על פי החוזר "יש חשיבות רבה שבוגרי מערכת החינוך בישראל יהיו בעלי כשירות לשונית במספר רב של שפות" זאת על רקע היותה של החברה הישראלית חברה רב-לשונית קולטת עלייה ומורכבת מקבוצות שונות הדוברות שפות שונות וכן הקשרים המתהווים עם המדינות השכנות. החוזר קובע שלושה מעמדות של הוראת שפה במערכת החינוך:

שפת האם – עברית או ערבית שהיא מקצוע ליבה הנלמד בכל שכבות הגיל והמגזרים להקניית כשירות לשונית ברמה הגבוהה ביותר.

שפה לוקאלית – עברית לדוברי ערבית וערבית לדוברי עברית.

שפה גלובאלית – אנגלית הנלמדת כשפה זרה שנייה וכן צרפתית שיכולה להחליף את הערבית או האנגלית כשפה זרה או להילמד בנוסף אליהן.¹

על פי חוזר המנכ"ל של משרד החינוך בנושא [לימודי הערבית בבתי הספר במגזר היהודי](#) משנת 2018:

- ידיעת השפה הערבית היא בעלת ערך רב לכל אזרח במדינת ישראל.
- השפה הערבית פותחת צוהר להבנת תרבות האיסלאם ולהבנת עמי האזור.
- לימוד שפה זרה מעורר מודעות לטבעה של השפה, מאפשר לעמוד על ההבדלים בין שפות ומעמיק את הבנת שפת-האם של הלומדים.

בתוכנית הלימודים של משרד החינוך בחינוך היסודי מצויין בנוסף כי הקירבה והדמיון בין השפה העברית והערבית עשויים להקל על התלמידים דוברי עברית ברכישת שפה שימושית נוספת, שתסייע להם להעמיק את התקשורת עם דוברי הערבית, להכיר את תרבותם וליצור גשר בין

¹ משרד החינוך, מדיניות החינוך הלשוני בישראל, חוזר מיוחד, כ"ו בניסן התשנ"ו, 15 באפריל 1996.

יהודים לערבים. כן הודגש כי לימוד השפה הערבית בגיל מוקדם מטפח סובלנות כלפי שונות ומבטל דעות קדומות, הוא מאפשר ללומד להגיע לשליטה טובה יותר בשפה שכן לימוד שפה מחייב אימון רב לאורך שנים, עקביות ורציפות, הוא מזרז קליטת השפה והמבטא ביחס ללימוד בגיל מבוגר יותר ומקנה ביטחון עצמי רב יותר בשימוש בה.²

יש מחקרים המעידים כי לימודי השפה הערבית יכולים להביא לשיפור עמדות כלפי האוכלוסייה הערבית ותרבותה, ויכול לסייע ביצירת קשרים אישיים וחברתיים.³ בנוסף תלמידים שלמדו ערבית מדוברת הביעו יחס חיובי יותר כלפי השפה, התרבות והאוכלוסייה הערבית מאשר תלמידים שלא למדו ערבית מדוברת.⁴ מחקר הערכה שבוצע על תכנית "יא סאלם" להוראת ערבית בחינוך היסודי (ראו הרחבה בסעיף 3 להלן) מצא כי התכנית הביאה לשינוי לטובה בעמדותיהם של התלמידים כלפי הערבים בישראל ולהפחתת היחס הסטראוטיפי כלפיהם.⁵ יחד עם זאת נטען כי הוראת השפה הערבית נתקלת בקשיים משמעותיים הקשורים ביחסים בין האוכלוסייה היהודית לערבית במדינת ישראל ובסכסוך היהודי-ערבי ככלל. עוד נטען לעתים כי מעמד השפה הערבית מושפע מכך שהיא נתפסת כ"שפת האויב" ומן המעמד הנמוך של תושבי ישראל הערבים, וכי עיקר המוטיבציה לרכישת ידע בערבית מקורו בנימוקים צבאיים ובטחוניים המשפיעים גם על תוכניות הלימודים ועל האופן שבו השפה נלמדת.⁶

בהקשר זה ראוי לציין כי **ידיעת השפה הערבית בקרב האוכלוסייה היהודית בישראל נמוכה מאוד**. בשנת 2011 בדקה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה את נושא ידיעת השפות במסגרת הסקר החברתי שנערך באוכלוסיית בני 20 ומעלה. על פי ממצאי הסקר לכ-11.5% מן היהודים בישראל יש ידע כלשהו בערבית, בעבור כרבע מביניהם ערבית היא שפת האם. כ-64% מן היהודים בישראל וכ-91.5% מן הערבים סבורים כי חשוב שהשפה הערבית תילמד כמקצוע חובה בבתי הספר. בשנת 2021 בדקה הלמ"ס בשנית נושא זה והממצאים צפויים להתפרסם במהלך שנת 2022.⁷ סקר נוסף שממצאיו פורסמו בשנת 2015 מצא כי בממוצע כ-10% מן היהודים בישראל טוענים שיש להם ידע טוב בערבית, וכ-17% טוענים שהם מבינים את השפה או מסוגלים לנהל בה שיחה. מניתוח הממצאים עלה כי יוצאי ארצות ערב שולטים יותר בשפה הערבית וכי

² משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, אגף שפות, הפיקוח על הוראת הערבית ועולם הערבית והאסלאם, תוכנית הלימודים בערבית לבתי הספר היסודיים הממלכתי והממלכתי-דתי, 2020.

³ Ofra Inbar, Smadar Donitsa-Schmidt and Elana Shohamy, "Students' Motivation as a Function of Language Learning: The Teaching of Arabic in Israel," in Zoltan Dornyei and Richard Schmidt (eds.), *Motivation and Second Language Acquisition*, Honolulu: University of Hawai'i at Manoa, 2001,

⁴ Dvora Dubiner, "The Impact of Incipient Trilingualism on the Socio-Affective Development of Jewish Elementary School Children in Israel," *The Journal of Multilingual and Multicultural Development* 31, 1 (2010),

⁵ אורית בנדס-יעקב, תכנית הלימודים "יא סאלם" מחקר הערכה, מכון הנרייטה סאלד, נובמבר 2013.

⁶ יהודה שנהב, מייסלון דלאשה, רמי אבנימלך ואח', ידיעת ערבית בקרב יהודים בישראל: דוח, אוניברסיטת תל-אביב, מכון ליר בירושלים, 2015. יונתן מנדל, שפה מחוץ למקומה: אוריינטליזם, מודיעין והערבית בישראל, הוצאת מכון ליר, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2020.

⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי 2011, לוח 32 - בני 20 ומעלה לפי עמדות לגבי השפה העברית והשפה הערבית ולפי תכונות נבחרות, מחולל לוחות.

הבדלים אלה רגישים להשתייכות בן-דורית. בקרב דור ראשון של יוצאי ארצות ערב כ-26% דירגו את רמת הידע שלהם בערבית כגבוהה, בקרב דור שני - 14% ובקרב בני הדור השלישי - 1.3%.⁸

הוראת השפה הערבית בחינוך העברי מהווה נושא לעיסוק מחקרי רב ולדין ציבורי רחב. בעשור האחרון פורסמו כמה דוחות מקיפים בתחום זה:

[הוראת הערבית מניין ולאן?](#)

בשנת 2012 פרסמה היזמה למחקר יישומי בחינוך באקדמיה הלאומית למדעים דוח על הוראת הערבית בחינוך העברי - "הוראה הערבית מניין ולאן?" (להלן: דוח היזמה למחקר יישומי בחינוך העברי, 2012). הדוח נכתב על ידי צוות מומחים מתנדבים שהתכנס לבקשת משרד החינוך על מנת לעצב מדיניות משופרת בנושא לימודי הערבית בחינוך העברי. הוא סקר היבטים שונים של הוראת השפה העברית בחינוך העברי ובהם: מעמדה של השפה הערבית כמקצוע לימודי, הכשרת המורים לערבית, הוראת ערבית ספרותית מול ערבית מדוברת, משך הלימודים ועוד. בסיכום הדוח סיכמו הכותבים את עיקרי התובנות שעלו במהלך העבודה לרבות:

- יש צורך בהגדרת מטרה ברורה להוראת השפה הערבית בחינוך העברית לרבות המיומנויות הנדרשות מן התלמידים בסיום הלימודים;
- עידוד מוסדות ומסלולים להכשרת מורים לערבית תוך קביעת סטנדרטים אחדים בתחום;
- בדיקת אפשרות לשילוב מורים ערבים בחינוך העברי בקנה מידה רחב לאחר הכשרה מתאימה;
- שינוי מעמד המקצוע באמצעות קביעת חובת בחינת בגרות בהיקף של יחידה אחת לפחות או חובת בחינה פנימית כתנאי לקבלת תעודת בגרות;
- שעות ההוראה המקודשות לערבית במתכונת הנוכחית אינן מספיקות כדי להגיע למיומנויות הנדרשות ומומלץ לבחון ולערוך ניסויים בארגון השעות המוקצות באופנים אחרים, כמו לימוד אינטנסיבי של הערבית לאורך תקופה קצרה.

[לימוד ערבית בחינוך העברי](#)

עמותת סיכוי פרסמה בשנת 2018 דוח העוסק בחסמים ללימוד ערבית בחינוך העברי (להלן דוח עמותת סיכוי). בדוח נמנים חסמים להרחבת לימודי ערבית בחינוך העברי ובהם: ערבית אינה מוגדרת כשפת ליבה אלא כשפה זרה שנייה בחינוך העברי, רוב השעות המיועדות ללימודי ערבית אינן שעות צבועות, היעדר מעקב אחר יישום הלמידה של המקצוע והיעדר יעד מוגדר של שליטה בשפה שבוגרי מערכת החינוך מצופים להשיג וחוסר מוטיבציה מצד התלמידים ללמידת השפה הערבית. מחברי הדוח גיבשו המלצות בתחום מדיניות החינוך הלשוני, פיקוח ובקרה על לימודי הערבית, הכשרת עובדי הוראה והגברת המוטיבציה במטרה להתמודד עם

⁸ יהודה שנהב, מייסלון דלאשה, רמי אבנימלך ואח', ידיעת ערבית בקרב יהודים בישראל: דוח, אוניברסיטת תל-אביב, מכון ון ליר בירושלים, 2015.

חסמים אלה. בשנת 2021 פרסמה העמותה דוח נוסף העוסק ב [הכשרות מורים להוראת ערבית בחינוך העברי](#).

[ערבים, יהודים, ערבית: הוראת הערבית בישראל ואתגריה](#)

בשנת 2020 פרסמו מכון ון ליר בירושלים וקרן יוזמות אברהם דוח מחקר המתאר את המאפיינים והאתגרים של תחום לימודי הערבית בבתי הספר בחינוך העברי ומציע עקרונות מנחים לכתיבת תוכנית לימודים מקיפה שתתפרס לאורך כל שנות הלימוד, במטרה להנחיל את השפה הערבית כשפה שנייה לתלמידי בחינוך העברי. במסגרת הדוח נכלל מחקר שנערך בקרב תלמידי חטיבות ביניים ותיכונים בחינוך העברי ובחן את חווייתם בשיעורי הערבית כתלמידים.

1.1 הצעות חוק בנושא הוראת ערבית בחינוך העברי

בעשור האחרון הונחו על שולחן הכנסת הצעות חוק רבות לקידום הוראת הערבית בחינוך העברי שהוגשו על ידי חברי כנסת מקצוות שונים של הקשת הפוליטית.⁹

אחת מבין הצעות אלה היא הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חובת לימוד עברית וערבית), התשע"ה-2015 (פ/20/1637) שהוגשה על ידי חברי כנסת מן הקואליציה ומן האופוזיציה בכנסת ה-20.¹⁰ על פי הצעת החוק, לסעיף 4 בחוק חינוך ממלכתי העוסק בתכנית הלימודים וקביעת ספרי לימוד תתווסף הוראה הקובעת כי "בכל מוסד חינוך רשמי יילמדו השפות הערבית והעברית החל מכיתה א". דברי ההסבר להצעה מציינים כי: "מאחר והשפה היא שער לתרבות, החלת השפות הרשמיות של אזרחי ישראל צריכה להיות מטרה ראשונה במעלה, במיוחד במערכת החינוך, שכן היא מאפשרת לתלמיד ולאזרח להבין את הזולת. ידיעת שפתו של האחר היא בסיס להבנה וכבוד הדדיים, הנדרשים לנוכח המצב הקיים בארץ והיא אמצעי הכרחי להכרת התרבות והקודים החברתיים של האזרחים הערבים. [...] ידיעת השפה והיכולת לתקשר בין אנשים שונים, יכולה להגביר את תחושת הביטחון ולהוות גשר בין אנשים".

ההצעה הונחה על שולחן הכנסת ביוני 2015 וב-26 באוקטובר 2015 עלתה לדיון בוועדת השרים לענייני חקיקה. הוועדה החליטה לתמוך בחוק לקריאה טרומית, כאשר על פי החלטת הוועדה לאחר הקריאה הטרומית היא תוחזר לדיון בוועדת השרים לחקיקה. ב-28 באוקטובר 2015 הצעת החוק עברה בקריאה טרומית במליאת הכנסת והועברה לטיפול ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת. הוועדה דנה בהצעת החוק ביולי 2017. במסגרת הדיון מסרו נציגי משרד החינוך כי

⁹ ראו: [הצעת חוק חינוך ממלכתי \(תיקון - חובת לימוד שפה ותרבות ערבית\)](#), התשפ"ב-2021 (פ/24/2697); [הצעת חוק חינוך ממלכתי \(תיקון - חובת לימוד ערבית\)](#), התשפ"א-2021 (פ/24/2027); [הצעת חוק חינוך ממלכתי \(תיקון - חובת לימוד ערבית וערבית במוסדות חינוך תיכוניים\)](#), התשפ"ף-2020 (פ/23/1744); והצעות חוק זהות שהוגשו בכנסת הנוכחית ובכנסות קודמות.

¹⁰ יוזמי הצעת החוק היו חה"כ אורן חזן וחה"כ יחיאל חיליק בר והצטרפו אליה חברי כנסה רבים בהם: מכלוף מיקי זוהר, טלי פלוסקוב, יוסי יונה, מיקי לוי, יעל גרמן, רויטל סויד, מיכל בירן, איתן כבל, רועי פולקמן, דוד אמסלם, עיסאווי פריג', איילת נחמיאס ורבין, תמר זנדברג, אילן גילאון, איציק שמולי, קסניה סבטלובה, ענת ברקן, אחמד טיבי, מירב בן ארי, ירון מזוז, נורית קורן, מרב מיכאלי. כן היא אוחדה עם ארבע הצעות דומות נוספות שהוגשו בכנסת ה-20.

המשרד רואה קושי בקביעה בחקיקה של תכני לימוד ותכניות לימודים ובפרט בכיתות מסויימות. יו"ר הוועדה חה"כ יעקב מרגי ביקש מנציגי המשרד לחזור לוועדה עם נוסח שיביא לידי ביטוי את ההשקפות בדבר החשיבות של לימודי ערבית בחינוך העברי שהוצגו בדיון על ידי משרד החינוך והמציעים, מבלי לפגוע בעצמאות הפדגוגית של המשרד.¹¹ **בפועל לא נערך דיון נוסף בהצעת החוק מאז והנושא לא קודם.**

2. הוראת ערבית בחינוך היסודי

חוזר המנכ"ל העדכני של משרד החינוך בדבר [לימודי הערבית בבתי הספר במגזר היהודי](#) משנת 2018 קובע כי בבתי הספר היסודיים, בכיתות ה' ו', אפשר ללמוד את **השפה הערבית הדבורה**.

תוכנית הלימודים לבתי הספר היסודיים פורסמה בשנת 2016 ועודכנה בשנת 2020. על פי כותבי התוכנית היא: "מתמקדת בשיח בערבית מדוברת בנושאים שונים ובהכרת התרבות הערבית, וחושפת את הלומדים לאותיות ולמילים בערבית. [...] שמה דגש על הבעה בעל פה, במטרה להגביר את המוטיבציה של הלומדים הצעירים ללמוד את השפה הערבית, לטפח בהם את אהבת השפה ואת הסובלנות כלפי דוברי שפות אחרות, ולא פחות מכך: להכין אותם לקראת המשך לימודי הערבית בחטיבת הביניים". הם ממליצים להקדיש ללימודי הערבית שתיים עד שלוש שעות שבועיות בכל שכבת גיל.¹² כן פרסם המשרד ספרי לימוד וחומרי למידה מתאימים.¹³

לימודי הערבית בחינוך היסודי הם לימודי בחירה. במערכת השעות המחייבת לחינוך היסודי הממלכתי והממלכתי-דתי העברי לא הוקצו שעות ייעודיות ללימודי ערבית. ניתן ללמוד ערבית כחלק מן השעות המוקצות לבחירה והעשרה בתוך מערכת השעות המחייבת.¹⁴ עם זאת, המסמך המסדיר את מערכת השעות וארגון הלמידה ביסודי איננו מזכיר את הוראת הערבית בין מקצועות הבחירה וההעשרה אלא מקצועות בחירה והעשרה אחרים: קוד ורובוטיקה, חינוך פיננסי, שחמט וחקלאות.¹⁵

ממשרד החינוך נמסר כי מנהלי מחוזות צפון, חיפה ומרכז מעניקים שעות לבתי ספר יסודיים לצורך לימוד ערביתביתר המחוזות, אין הקצאת שעות ייעודית לצורך לימודי ערבית.¹⁶ בשיחה עם נציגת הפיקוח על הוראת הערבית במחוז צפון עולה כי לפני כעשור החליטה מנהלת המחוז

¹¹ ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חובת לימוד עברית וערבית), התשע"ה-2015, פרוטוקול דיון מן ה-11 ביולי 2017.

¹² משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, אגף שפות, הפיקוח על הוראת הערבית ועולם הערבית והאסלאם, תוכנית הלימודים בערבית לבתי הספר היסודיים הממלכתי והממלכתי-דתי, 2020.

¹³ ראו באתר משרד החינוך, [הקטלוג החינוכי](#), כניסה ב-16 בינואר 2022.

¹⁴ בחינוך הממלכתי לפחות חמש שעות שבועיות בכיתות א'-ב' ו-4 שעות בכיתות ג'-ו'; בחינוך הממלכתי-דתי: 3 שעות בכיתות א'-ב', 2 בכיתה ג' ושעה אחת בכיתות ד'-ו'. יש להדגיש כי זאת היא הקצאת שעות התקן המינימלית וכי בכיתות רבות ניתנת תוספת שעות על שעות התקן מסיבות שונות: כיתה גדולה, סל טיפוח, יום חינוך ארוך ועוד.

¹⁵ משרד החינוך, [ארגון הלמידה-יסודי](#), ט"ז סיון תשפ"א, 27 במאי 2021. [מתווה פדגוגי לשנת הלימודים תשפ"ב](#) שפורסם באוגוסט 2021 לקראת שנת הלימודים הנוכחית מפנה למסמך זה לעניין ארגון הלמידה וגמישות פדגוגית בבית הספר.

¹⁶ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ - הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022.

לחייב את כלל בתי הספר הממלכתיים בלימודי ערבית בכיתות ה' ו' בהיקף של שעותיים בשבוע. בשנים הראשונות קיבלו בתי הספר המלמדים ערבית חצי מן השעות הנדרשות כתוספת שעות מן המחוז אולם כיום הם מקצים את השעות הנדרשות מתוך שעות התקן המוקצות לכל בית ספר. במקרים נקודתיים שבהם בתי הספר מתקשים בכך הם מקבלי את השעות מן הסל המחוזי. לדבריה, כמעט כל המורים המלמדים ערבית בחינוך היסודי במחוז הם דוברי ערבית שפת אם.¹⁷

ראשית הוראת הערבית בבתי הספר היסודיים בתוכניות לימודי ערבית שהופעלו בסיוע גורמים חיצוניים, בהן תוכנית "יא סלאם" שפותחה בסיוע יוזמות אברהם ותוכנית "בואו נדבר" במכון מרחבים. במסגרת תוכנית "יא סלאם" נלמדת השפה הערבית בבתי הספר על ידי מורים ערבים בעלי תעודה הוראה לערבית שהוכשרו להוראה בבתי ספר בחינוך העברי וקיבלו תמיכה וליווי כחלק מן התוכנית. בתוך דוח היוזמה למחקר יישומי בחינוך משנת 2012, נמסר על ידי משרד החינוך כי בשנת 2011 אימץ המשרד את תוכנית "יא סלאם" וקיבל החלטה שהיא תילמד כמקצוע חובה בכל בתי הספר של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי במחוז צפון, בשאיפה להרחיבה לכל בתי הספר היסודיים בארץ.¹⁸ בדיון ועדת החינוך בשנת 2017 דיווחו נציגי משרד החינוך על פיתוח תכנית משרד החינוך להוראת ערבית בחינוך היסודי והכשרת מורים להוראת תוכנית והודיעו כי החל משנת הלימודים הבאה, תשע"ח, כל בתי הספר שבהם לימדו ערבית במסגרת תוכניות ופרוייקטים שונים ילמדו לפי תוכנית משרד החינוך.¹⁹ על פי נציגת יוזמות אברהם תוכנית "יא סלאם" שפעלה החל משנת 2005 הגיעה לכ-200 בתי ספר יסודיים. בשנת 2018 עברה התכנית להפעלה מלאה של משרד החינוך, באמצעות מורים לערבית המועסקים בבתי הספר מטעם המשרד. בשנים שמאז לא פעל משרד החינוך להרחיב את התוכנית והיא נתקלת בחסמים רבים ובהם: קושי בגיוס מורים שכן רוב מסלולי ההכשרה להוראה מכשירים מורים להוראת ערבית ספרותית ולא ערבית מדוברת; היעדר ליווי הנדרש למורים ערבים המלמדים בבתי ספר בחינוך העברי על מנת להשתלב בצוות המורים במשרד וחוסר רצף בין לימודי הערבית בחינוך היסודי ללימודים בחינוך העל-יסודי שמונע מן הלמידה להיות אפקטיבית.²⁰

2.1 היקף הוראת הערבית בחינוך היסודי

על פי נתונים שהועברו מן הפיקוח על הוראת הערבית במשרד החינוך לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, **בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) לימדו ערבית 191 בתי ספר**

¹⁷ אורלי נחום, מדריכה מרכזת מחוז צפון, הפיקוח על לימודי ערבית, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 20 בינואר 2022.
¹⁸ אלה לנדאו-טסרון, עלית אולשטיין ואח' (עורכים), [הוראת הערבית מניין ולאן? דוח ממפגשים לימודיים](#), היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, אפריל 2012. עמ' 47.

¹⁹ ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון – חובת לימוד עברית וערבית), התשע"ה-2015, פרוטוקול דיון מן ה-11 ביולי 2017.

²⁰ מאי ערו, מנהלת תחום שפות, קרן יוזמות אברהם, שיחת טלפון, 18 בינואר 2022.

יסודיים.²¹ לא נמסרו נתונים על היקף לימודי הערבית בשנים קודמות. נציין כי בדיון קודם בכנסת לפני כחמש שנים מסרו נציגי משרד החינוך כי בשנת 2017 למדו ערבית 29,000 תלמידים בחינוך היסודי ב-220 בתי ספר.²² נתון דומה הוצג במסגרת דו"ח של היוזמה למחקר יישומי בחינוך באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים משנת 2012. על פי המידע המוצג בדוח, המבוסס על דבריה של מפמ"ר ערבית במשרד החינוך, סיגלית שושן, בשנת הלימודים תשע"ב למדו ערבית בכ-800 כיתות ב-220 בתי ספר יסודיים, בקרב כ-23,000 תלמידים. זאת במסגרת תוכנית "יא סלאם" שבה לימדו כ-800 מורים.²³

מנתונים אלה נראה כי למרות הצגת תוכנית הלימודים החדשה והודעת משרד החינוך על כוונתו לקידום לימודי ערבית בחינוך היסודי, מספר בתי הספר היסודיים שבהם למדו ערבית בפועל לא גדל בעשור האחרון. לפי משה זעפרני, מנהל אגף שפות במזכירות הפדגוגית, בהיעדר הקצאת שעות ייעודיות ללימודי ערבית בחינוך היסודי המקצוע נלמד רק במחוזות או בבתי הספר הבוחרים להקצות לכך שעות במסגרת לימודי הבחירה. המשרד פועל בשנים האחרונות לקידום הוראת הערבית המדוברת באמצעות שילוב מורים ערבים בבתי הספר והעברת השתלמויות למורים לערבית על מנת להכשיר אותם בהוראת ערבית מדוברת לפי תוכנית הלימודים בחינוך היסודי. אולם קיים קושי ממשי בגיוס מורים לתחום זה ובפרט בחינוך היסודי.²⁴

3. הוראת ערבית בחטיבות הביניים

לימודי החובה של שפה זרה שנייה קיימים בחטיבות הביניים בלבד, בהן מחוייבים בתי הספר ללמידה בהיקף השווה ל-3 שעות שבועיות במשך שלוש שנים של שפה זרה שנייה – ערבית או צרפתית.²⁵

מסמך משרד החינוך המסדיר את ארגון הלימודים בחטיבות הביניים משייך את לימודי הערבית לאשכול שפות הכולל בסה"כ 21 שעות שבועיות שנתיות על פני שלוש שנים – 12 שעות ללימודי אנגלית ותשע לשפה זרה שנייה (ערבית או צרפתית). הוראות משרד החינוך מאפשרות גמישות בחלוקת השעות בין שכבות הגיל השונות, בתי הספר מחוייבים ללמד אנגלית בכל אחת משכבות הגיל אך אין הוראה דומה לגבי לימודי השפה הזרה השנייה. כן מאפשרות הוראות משרד החינוך גמישות בחלוקת השעות בתוך האשכול בתנאי שכל המקצועות יילמדו בהתאם לצרכים של התלמידים. כך שניתן להשתמש בחלק מן השעות המיועדות ללימודי שפה זרה שנייה עבור לימודי אנגלית ולהפך. מתוך השעות המיועדות לשפה זרה – שלוש ניתנות כתוספת לתקן

²¹ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ – הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022.
²² ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון – חובת לימוד עברית וערבית), התשע"ה-2015, פרוטוקול דיון מן ה-11 ביולי 2017.

²³ אלה לנדאו-טסרון, עליית אולשטיין ואח' (עורכים), [הוראת הערבית מניין ולאן? דוח ממפגשים לימודיים](#), היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, אפריל 2012. עמ' 48

²⁴ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

²⁵ חוזר מנכ"ל משרד החינוך, [לימודי הערבית בבתי ספר במגזר היהודי](#), כ"ו בתמוז תשע"ח, 9 ביולי 2018.

להוראת המקצוע לבתי ספר המלמדים את השפה בהיקף של 3 שעות שבועיות. כאשר לפי הוראות המשרד בית הספר נדרש להגיש לצורך כך בקשה למחוז.²⁶

3.1 היקף הוראת הערבית בחטיבות הביניים

מנתונים שנמסרו למרכז המחקר והמידע של הכנסת מידי אגף שפות במזכירות הפדגוגית של משרד החינוך, עולה כי בשנת תשפ"ב למדו ערבית כ-140,000 תלמידים ב-379 חטיבות ביניים.²⁷ נציין כי על פי נתוני משרד החינוך בשנת הלימודים תשפ"א פעלו בסה"כ 579 חטיבות ביניים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי ובהן למדו כ-215,000 תלמידים בחינוך הרגיל.²⁸ כך שנראה כי לימודי ערבית מתקיימים בכשני שלישים מבתי הספר בלבד. מנתונים שמסר משרד החינוך על בתי ספר שמלמדים צרפתית עולה כי בשנת תשפ"ב למדו צרפתית כ-13,000 תלמידי חטיבת ביניים שהם כ-6% מכלל תלמידי חטיבות הביניים בחינוך הממלכתי והממ"ד.²⁹ כך שלפי נתונים אלה, בסה"כ כ-70% מתלמידי חטיבות הביניים בחינוך העברי לומדים שפה זרה שנייה.

כלל ניצול שעות התקן המיועדות למקצועות השונים הוא באחריות מנהל המוסד החינוכי ועליו לדווח על כך למשרד באמצעות מערכת ממוחשבת ייעודית.³⁰ אגף בקרה במשרד החינוך שהוקם בשנת 2014 מקיים בקרות מדגמיות על היבטים שונים בפעילות בתי הספר לרבות הוראת המקצועות השונים בכל מוסד.³¹ על פי אגף הבקרה, הבקורות האחרונות בוצעו בחינוך היסודי ובחטיבה העליונה בלבד כאשר בחטיבות הביניים לא מתקיימות בקורות בשלב זה.³²

בידי משרד החינוך לא מצויים נתונים על פילוח חטיבות הביניים המלמדות ערבית לפי פיקוח, מחוז גיאוגרפי או רשות מקומית. לבקשתנו הפיק משרד החינוך נתונים על בתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים שבהם מועסקים מורים לערבית בערים מעורבות. אך לא ניתן היה להפריד בעיבוד זה בין בתי ספר בשלבי חינוך שונים שכן הנתונים שהופקו מתייחסים למורים המועסקים על ידי משרד החינוך. נתוני משרד החינוך בעניין זה מוצגים בנספח למסמך.³³

כמו כן, אף כי כפי שהראנו למעלה בהוראות משרד החינוך בעניין "שעה צבועה" ללימודי שפה שנייה נכתב כי על בתי הספר להגיש בקשה על מנת לקבל אותה, לא נתקבלו נתונים ממשרד

²⁶ משרד החינוך, [ארגון הלימודים – חטיבת הביניים](#), ט"ז סיוון, תשפ"א, 27 במאי 2021.

²⁷ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ. – הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022.

²⁸ משרד החינוך, מינהל תקשוב ומערכות מידע, מערכת [במבט רחב](#), כניסה ב-5 בינואר 2022.

²⁹ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ. – הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022.

³⁰ משרד החינוך, המינהל הפדגוגי, תקן השעות בבתי הספר היסודיים בחינוך הרשמי בשנת הלימודים תשפ"ב בחינוך הרגיל, 14 ביולי 2021.

³¹ משרד החינוך, פורטל מוסדות חינוך, [בקרת מוסדות חינוך](#), כניסה ב-18 בינואר 2022.

³² אלון שרון, מנהל אגף בקרה, מינהל רישוי, בקרה ואכיפה, משרד החינוך, דואר אלקטרוני, 19 בינואר 2022.

³³ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, השלמת נתונים בנושא הוראת ערבית בחינוך העברי, 20 בינואר 2022.

החינוך בעניין זה. על פי המשרד, ההקצאה נעשית באופן אוטומטי לבתי הספר המדווחים על שלוש שעות שבועיות להוראת שפה זרה.³⁴

נציין כי דוח עמותת סיכוי משנת 2018 מנה את היעדר המידע על היקף יישום הלמידה של מקצוע הערבית בחטיבת הביניים בין החסמים המרכזיים בהקשר זה המביא לכך שלא ניתן לקבוע יעדים להרחבת היקף הלמידה ולא ניתן לפעול באופן אפקטיבי לגידול מספר לומדי הערבית. על פי מחברי הדוח חיוני שאגף שפות במשרד החינוך יעקוב באופן שיטתי אחר היקף לימודי הערבית ויפרסם את הממצאים.³⁵

על פי מנהל אגף שפות במזכירות הפדגוגית, האגף עוסק בפדגוגיה ולא בפיקוח ובקרה ואין לו כלים לכפות על בתי ספר את הוראת המקצוע. במידה ונדע למפקחי האגף על בית ספר שאינו עומד בכללים הנוגעים להוראת שפות בחטיבת הביניים המידע מועבר לטיפול הפיקוח הכללי על בית הספר.³⁶

בנוסף צוין בדוח עמותת סיכוי כי על פי הוראות משרד החינוך יש אפשרות לפטור תלמידים לקויי למידה מלימודי ערבית.³⁷ הוראה זאת לא נמצא בחוזר מנכ"ל העדכני של משרד החינוך בנושא לימודי הערבית משנת 2018. על פי משרד החינוך תלמיד המעוניין לקבל פטור מלימודי ערבית על רקע לקויות למידה נדרש לפנות לפיקוח הכללי על בית הספר. המשרד לא אוסף נתונים בעניין זה.³⁸

4. הוראת ערבית בחטיבה העליונה

דרישות הסף לקבלת תעודת בגרות בישראל בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי כוללות:

- חמישה עד שבעה מקצועות חובה³⁹;
- מקצוע חובה או מקצוע בחירה מורחב אחד לפחות ברמת 5 יח"ל בנוסף למתמטיקה ואנגלית;
- חובת למידה של חינוך גופני, לימודי מבוא למדעים ושני מקצועות להשכלה כללית בהיקף של 30 שעות לימוד בשנה לכל מקצוע בהתאם לתוכנית בית ספרית, המוערכים בהערכה פנימית בלבד ללא הערכה חיצונית.⁴⁰

³⁴ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

³⁵ מיכל בליקוף, לימוד ערבית בחינוך העברי – מחסמים לסיכויים, עמותת סיכוי, יולי 2018.

³⁶ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

³⁷ מיכל בליקוף, לימוד ערבית בחינוך העברי – מחסמים לסיכויים, עמותת סיכוי, יולי 2018.

³⁸ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

³⁹ בחינוך העברי הממלכתי – תנ"ך, היסטוריה, אזרחות, שפות, לשון והבעה; בחינוך הממ"ד – תנ"ך, תושב"ע, היסטוריה, אזרחות, שפות, מחשבות ישראל, לשון והבעה.

⁴⁰ חוזר מנכ"ל, משרד החינוך, [התוכנית הלאומית ללמידה משמעותית – החטיבה העליונה: ארגון הלימודים ותעודות הסיום – עדכון](#), 5 בספטמבר 2019.

ערבית לא נכללת בין מקצועות החובה לבגרות בחינוך העברי והיא מקצוע בחירה שנלמד

ברמה של 5 יח"ל. תלמידים הלומדים ערבית לבגרות ברמה של 5 יח"ל לומדים בסה"כ 15

שעות שבועיות לאורך שלוש שנים - כלומר חמש שעות שבועיות שנתיות בכל שנה.⁴¹

בנוסף בתי ספר יכולים ללמד ערבית כמקצוע להשכלה כללית. זאת בתוכנית לימודים העוסקת בעולם הערבים והאסלאם או בעולם התקשורת והעיתונות הערבית. תוכניות אלה מיועדות לתלמידי כיתה י' שלמדו ערבית בכיתות ז'-ט' או שלא למדו את השפה.⁴²

נציין כי בשנים 1996 עד 2014 חלה חובת לימוד השפה הערבית גם בכיתה י'. אולם חובה זו יושמה באופן חלקי ובוטלה בסופו של דבר. במקביל **בוטלה האפשרות להיבחן בערבית ברמה של יחידה אחת ושלוש יחידות** (ראו הרחבה על בחינות הבגרות בערבית בסעיף 4.1 להלן).⁴³

ככלל לימודי השפה הערבית בחטיבה העליונה מתמקדים במיומנויות הקריאה והכתיבה בערבית - **ערבית ספרותית**. בשנת 2019 פורסמה תוכנית לימודים **בערבית מדוברת** המאפשרת לבתי ספר המעוניינים בכך להחליף חלק מלימודי הערבית בחטיבה העליונה בערבית מדוברת בהיקף של שעה שבועית אחת. זאת כחלק מן ההערכה החלופית בלימודים לבגרות.⁴⁴ בהקשר זה נציין כי במחקר שבוצע בקרב תלמידים בחינוך העברי שלומדים ערבית הם ציינו כי הרצון להשתמש בשפה לצרכים יומיומיים הוא בין המוטיבציות המשמעותיות שלהם ללמוד ערבית ורובם הביעו אכזבה מכך שתוכנית הלימודים הקיימת אינה מקנה להם מיומנויות שיח שימושיות וכי נושא זה אינו זוכה לביטוי בשיעורים או בדרישות לבגרות. כן הועלו על ידי התלמידים טענות כי מקצוע הערבית ניצב בשולי תוכנית הלימודים והדבר בא לידי ביטוי בהיקף שעות הלימוד, בזמינות חומרי העזר ועזרי ההוראה ובאופן ההתייחסות של מערכת החינוך ללימודי הערבית.⁴⁵

מנהל אגף שפות במשרד החינוך, משה זעפרני, מסר כי **הוספת היחידה בערבית מדוברת היא חלק ממהלך כולל שמבצע המשרד לקידום מיומנויות ההבעה בעל פה בהוראת הערבית**.

במסגרת זאת בוצעה התאמה של תוכניות הלימודים, גובש אוצר מילים מחייב, הוכרנו יחידות הוראה וחומרי למידה והועברו קורסים והשתלמויות למורים בערבית מדוברת בכל שכבות הגיל. בשנת הלימודים הבאה צפוי פיילוט של בחינת בגרות בדיבור בערבית מול מחשב מתוך כוונה להרחיב בהדרגה את מספר הלומדים את יחידת הלימוד בערבית מדוברת כך שבסופו של תהליך היא תהיה חובה לכלל התלמידים הניגשים לבגרות ברמת 5 יחידות לימוד.⁴⁶

⁴¹ חוזר מנכ"ל משרד החינוך, [לימודי הערבית בבתי ספר במגזר היהודי](#), כ"ו בתמוז תשע"ח, 9 ביולי 2018.

⁴² משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, הפיקוח על הוראה הערבית, [תוכניות לימודים להשכלה כללית](#), כניסה ב-9 בינואר, 2022.

⁴³ מיכל בליקוף, לימוד ערבית בחינוך העברי, דוח עמותת סיכוי, 2018.

⁴⁴ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, אגף שפות, [תכנית לימודים - בחירה: ערבית מדוברת לחטיבה העליונה](#), יולי 2019.

⁴⁵ מכון ון ליר בירושלים, יוזמות אברהם, מנאראת, ערבים, יהודים, ערבית: הוראת הערבית בישראל ואתגריה: דוח מחקר, עורכים: יונתן מנדל, מאי ערו, ת'אבת אבו ראש, גל קרמרסקי, הוצאת מכון ון ליר, 2020.

⁴⁶ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

בשנים האחרונות מקצה משרד החינוך שעות עידוד להוראת ערבית בחטיבה העליונה המיועדות לבתי ספר המלמדים ערבית בכיתות י'-י"ב. זאת במסגרת קול קורא ייעודי "להקצאת שעות עידוד לאגף שפות לכיתות י'-יב' בבתי ספר בחטיבה העליונה שבפיקוח משרד החינוך בתחומי דעת: צרפתית, יידיש, ערבית ועולם הערבים והאסלאם". על פי הקול הקורא בתי ספר בחינוך העברי שבהם קיימות כיתות בהן נלמדת ערבית לבגרות ברמת 5 יח"ל יקבלו עד שלוש שעות שבועיות שנתיות לכיתה ללימודי המגמה תוך השלמת יתר השעות על ידי בית הספר. זאת בהתאם למדד הטיפוח של בית הספר ומספר התלמידים במגמה.⁴⁷

נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך מלמדים כי בשנים 2019 עד 2021 חולקו באמצעות הקול הקורא 2,600 שעות שבועיות שנתיות בסה"כ. רוב השעות שהוקצו לבתי הספר במסגרת זאת מיועדות ללימודי ערבית ועולם הערבית והאסלאם. עם זאת, בשנת 2021 רואים ירידה במספר השעות שהוקצו לבתי הספר לצורך לימודי ערבית ובחלקן בכלל השעות שהוקצו במסגרת הקול הקורא.⁴⁸

טבלה 1: הקצאת שעות תגבור ללימודי ערבית בחטיבה העליונה, 2021-2019

2021	2020	2019	
2,600	2,600	2,600	סה"כ שעות תגבור
1,878	2,259	2,226	מתוכן שעות תגבור ללימודי ערבית
72%	87%	88%	שיעור לימודי ערבית

על פי משרד החינוך בשנת תשפ"א בוצע שינוי באופן הקצאת שעות עידוד כך שקולות קוראים שונים שיועדו להקצאת שעות להוראת שפות בהן: ערבית, יידיש וצרפתית אוחדו לקול קורא אחד. זאת על מנת לקדם אחידות בהקצאת השעות ולאפשר איגום של כלל שעות העידוד שמקצה האגף בהתאם לצרכים. הירידה בהקצאת השעות ללימודי ערבית נובעת מכך שבמסגרת הקול הקורא החדש מתאפשרת הקצאת שעות להוראת ערבית במגמות לבגרות בלבד בעוד בעבר תוקצבו גם תכניות להשכלה כללית.⁴⁹

⁴⁷ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, אגף שפות, [תבחינים להקצאת שעות עידוד לאגף שפות לכיתות י'-י"ב בבתי-הספר בחטיבה העליונה שבפיקוח משרד החינוך תחומי דעת: צרפתית, יידיש, ערבית ועולם הערבית והאסלאם ומיזם ו/או תכנית ממיר בגרות בעברית החל משנת תשפ"ב ואילך](#), 1 ביולי 2021.

⁴⁸ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ – הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022. המשרד לא העביר נתונים על בתי הספר שתוקצבו במסגרת הקול הקורא או על התקציב שהוקצה באמצעותו.

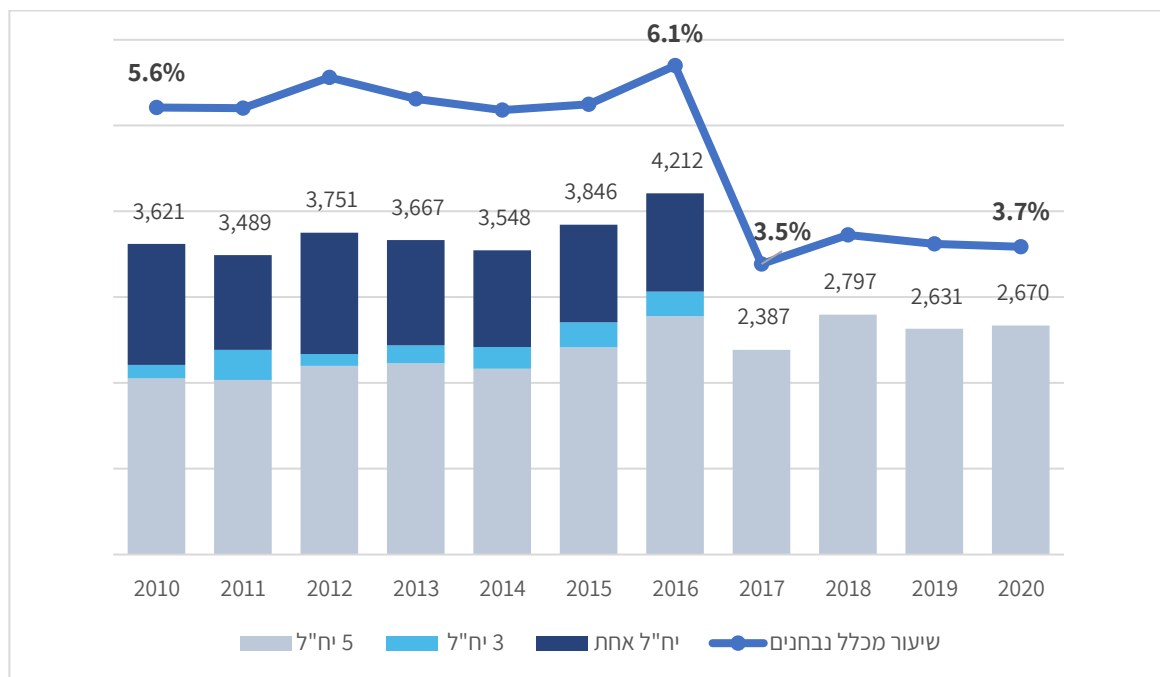
⁴⁹ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

4.1 ניגשים לבחינת הבגרות בערבית

על פי נתונים שהתקבלו ממשרד החינוך בשנת הלימודים תשפ"ב (2021/22) מתקיימים לימודי ערבית לבגרות בכ-300 חטיבות עליונות בחינוך העברי ובסה"כ למדו ערבית לבגרות כ-11,000 תלמידי החטיבה העליונה.⁵⁰ נציין כי בשנת הלימודים תשפ"א א 744 חטיבות עליונות בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי ובהן כ-253,000 תלמידים.⁵¹

בשנת הלימודים תש"ף ניגשו לבחינת בגרות בערבית 2,670 תלמידי החינוך העברי, בתוכם 2,461 תלמידים בחינוך הממלכתי ו-209 תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי. שיעור התלמידים שניגשו לבחינת בגרות בערבית ירד מ-5.6% מהתלמידים הניגשים לבגרות בשנת 2010 ל-3.7% מתוכם בשנת 2020. פירוט הנתונים על תלמידים שניגשו לבחינת הבגרות בערבית בתרשים הבא, נתונים מלאים בחלוקה לפי מגזר ופיקוח בנספח למסמך זה:⁵²

תרשים 1: ניגשים לבגרות בערבית בחינוך העברי, תש"ע-תש"ף

בין המסקנות שניתן להסיק מהתבוננות בנתונים אלה:

- בשנים 2010 עד 2016 גדל מספרם של תלמידי החינוך העברי שניגשו לבחינת הבגרות בערבית. גידול זה נובע בעיקר מעלייה במספר התלמידים שניגשו לבחינה ברמה של 5 יחידות לימוד. מספר התלמידים שניגשו לבחינת בגרות ברמה של יחידה אחת ושלוש יחידות נותר כמעט ללא שינוי בשנים אלה וחלקם בכלל הניגשים לבגרות פחת מכ-42% מהניגשים ב-2010 ל-33% מתוכם ב-2016.

⁵⁰ משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ - הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022.

⁵¹ משרד החינוך, מינהל תקשוב ומערכות מידע, מערכת [במבט רחב](#), כניסה ב-5 בינואר 2022.

⁵² משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, מענה לפניית המ.מ.מ - הוראת ערבית בחינוך העברי, 2 בינואר 2022.

- עם ביטול האפשרות לגשת לבחינת הבגרות בערבית ברמת יחידה אחת ושלוש יחידות נותרו בין התלמידים שניגשים לבגרות בערבית תלמידים הלומדים ברמת 5 יחידות לימוד בלבד ומספרם לא עלה ואף הצטמצם. כך שמספר התלמידים הניגשים לבגרות בערבית פחת בכ-35% בסה"כ בשנים האחרונות ביחס לתקופה שלפני שנת 2016.
- שיעור התלמידים שניגשים לבחינת בגרות בערבית מכלל התלמידים הצטמצם מכ-6%-5.5% בשנים 2010 עד 2016 לכ-3.5%-3.7% בשנים 2017 עד 2020.
- שינויים אלה התרחשו גם בחינוך הממ"ד, אף כי מספר התלמידים שניגשים לבחינות בגרות בחינוך הממ"ד ושיעורם מתוך התלמידים הניגשים לבגרות באותם בתי ספר היה נמוך הרבה יותר מלכתחילה. נתונים מפורטים על הניגשים לבגרות בחינוך הממלכתי-דתי בנספח למסמך.

בנוסף הופקו לבקשתנו ממאגרי המידע של משרד החינוך נתונים על בתי ספר המגישים תלמידים לבגרות בערבית בערים מעורבות. על פי נתונים אלה בחיפה, ירושלים, לוד ומעלות-תרשיחא יש בתי ספר שבהם קיימות מגמות לערבית לבגרות. בנוף הגליל, עכו ורמלה אין בתי ספר המגישים תלמידים לבגרות בערבית אך אפשר שתלמידים לומדים ערבית במגמות עירוניות או על-אזוריות. נתונים על בתי ספר המגישים לבגרות בערבית ותלמידים שניגשים לבגרות בערים מעורבות בערים מעורבות מופיעים בנספח למסמך זה.

5. מורים לערבית בחינוך העברי

בבתי הספר בחינוך העברי מלמדים בסה"כ כ-1,300 מורים לערבית, בהם כ-400 מורים ערבים.

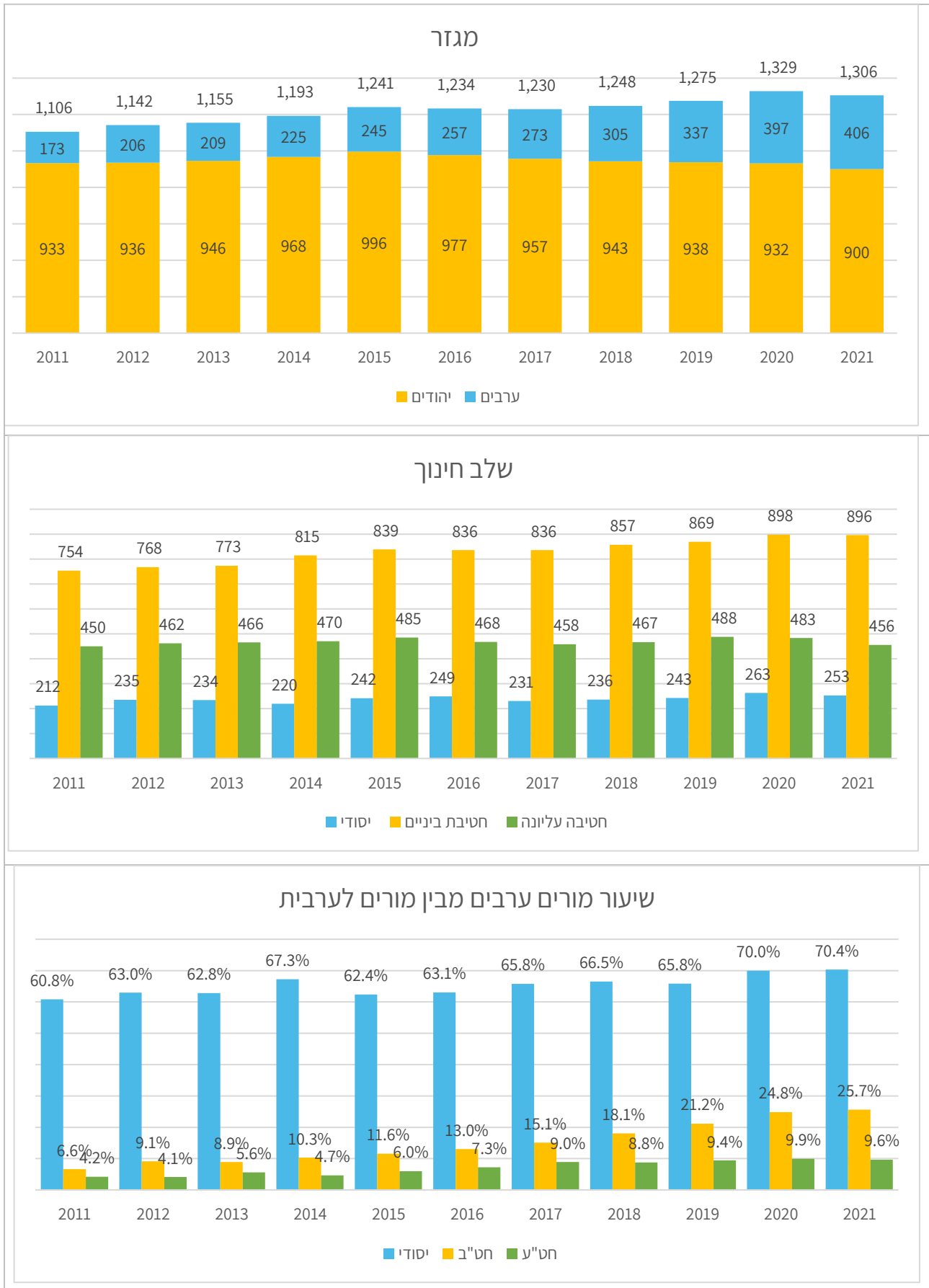
הוראות משרד החינוך בהקשר למורים לערבית קובעות כי על המורים המלמדים ערבית בחינוך העברי להיות בוגרי תואר ראשון לפחות ובעלי תעודת הוראה בערבית.⁵³

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפיקה לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת נתונים מפורטים על מורים לערבית בחינוך העברי ועל שיעור המורים הערבים מתוכם. נתונים אלה מופיעים בתרשימים הבאים:⁵⁴

⁵³ חוזר מנכ"ל משרד החינוך, לימודי הערבית בבתי ספר במגזר היהודי, כ"ו בתמוז תשע"ח, 9 ביולי 2018.

⁵⁴ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבוד מיוחד בנושא מורים לערבית בחינוך העברי – 2011-2021, התקבל באמצעות ד"ר דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, אגף בכיר חינוך וחברה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 19 בינואר 2022.

תרשים 2: מורים לערבית בחינוך העברי לפי שלב חינוך ומגזר, 2011-2021

מן הנתונים עולים כמה ממצאים שיש בהם עניין:

- ❖ יש גידול של כ-18% במספר המורים לערבית בחינוך העברי, זאת במיוחד בקרב מורים בחטיבת הביניים. עם זאת יש לשים לב כי בתקופה זאת גדל מספרם הכולל של עובדי ההוראה במערכת החינוך בכ-36%.⁵⁵
- ❖ הגידול במספר המורים מקורו בעלייה במספר המורים הערבים המלמדים בחינוך העברי, שמספרם יותר מהוכפל, בעוד מספר המורים היהודים לערבית הצטמצם בתקופה זאת.
- ❖ בהתאם לכך אנו רואים עלייה משמעותית בשיעור המורים הערבים לערבית בחינוך העברי. בחינוך היסודי מורים ערבים היו רוב המורים כבר ב-2011 ושיעורם גדל עד לכ-70% מן המורים לערבית ב-2021. בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה שיעור המורים לערבית קטן יחסית אך הוא הולך ועולה בשנים האחרונות.

שתיים מן הסוגיות המרכזיות הקשורות בהוראת הערבית בחינוך העברי הן **סוגיית הכשרת מורים לערבית וסוגיית המחסור במורים לערבית.**

5.1 הכשרת מורים לערבית בחינוך העברי

הכשרת מורים להוראת ערבית כשפה שנייה בחינוך העברי מתבצעת בשלושה מסלולי הכשרה: - תעודת הוראה לסטודנטים לתואר ראשון בחוג לשפה וספרות ערבית או לימודי המזרח התיכון באוניברסיטאות;

- תואר בוגר בהוראה (B.Ed) בהוראת ערבית כשפה שנייה המשלב לימודי שפה ערבית ולימודי פדגוגיה;

- הכשרת אקדמאים להוראה המיועדת לבוגרי תואר ראשון בשפה וספרות ערבית במכללות לחינוך.

על פי מיפוי במסגרת דוח על הכשרת מורים לערבית משנת 2021 של עמותת סיכוי וכן בדיקה שנערכה על ידינו יש שמונה מוסדות שבהם מתקיימת כיום הכשרת מורים להוראת ערבית בחינוך העברי: מכללת אורנים ומכללת לוינסקי (תואר B.Ed); מכללת בית ברל (הסבת אקדמאים להוראה); אוניברסיטת תל-אביב, אוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת אריאל בשומרון והאוניברסיטה העברית (תעודת הוראה באוניברסיטאות).⁵⁶

מנתונים שנתקבלו מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בכל שנה מסיימי לימודי הוראת ערבית בין כ-15 ל-20 בוגרים יהודיים ובסה"כ בשנים אלו היו 160 בוגרי לימודי הוראת ערבית

⁵⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [עובדי הוראה במערכת החינוך, תשפ"א \(2020/21\)](#), הודעה לעיתונות, 23 בפברואר 2021.
⁵⁶ יעל מעוז שי, יעלה מזור, הכשרת מורים להוראת ערבית בחינוך העברי: מחקר מדיניות, סיכוי, יולי 2021.

יהודים. באותן שנים סיימו את הכשרתם בהוראת ערבית כ-4,400 בוגרים ערבים אולם לא ניתן להבחין בין הבוגרים המסיימים הכשרה להוראת ערבית כשפה ראשונה ושנייה.⁵⁷

בדיקה שנערכה במסגרת דוח עמותת סיכוי מצאה כי בשנים 2013 עד 2019 סיימו 492 בוגרים את מסלולי ההכשרה להוראת ערבית כשפה שנייה. המוסדות המרכזיים להכשרת מורים להוראת ערבית כשפה שנייה בשנים 2013 עד 2019 היו: מכללת אורנים (36% מכלל הבוגרים), אוניברסיטת בר-אילן (24% מכלל הבוגרים) ואוניברסיטת תל-אביב (17% מכלל הבוגרים). כן מצאו מחברי הדוח כי במרבית המסלולים המיועדים להוראת ערבית בחינוך העברי שפת הלימודים היא עברית ברוב הקורסים וכי כמחצית מבוגרי המסלולים השונים לא למדו עם מרצה ערבי במהלך לימודיהם.⁵⁸

ממצאים דומים על המקום המרכזי שיש לאוניברסיטאות בהכשרת מורים לערבית עולים מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ולפיהם מבין המורים לערבית המלמדים בחינוך העברי כ-55% הם בוגרי האוניברסיטאות (לרוב בחוגים לשפה וספרות ערבית), וכ-32% במכללות להוראה.⁵⁹ דוח היוזמה למחקר יישומי בחינוך משנת 2012 העלה כמה סוגיות הקשורות בהכשרת מורים לערבית ובהן:

- חוסר אחידות בין המסלולים והתכניות השונות להכשרה להוראת ערבית;
- אי התאמה בין תכני ההכשרה לצרכי מערכת החינוך ולתוכנית הלימודים;
- הכשרה לא מספקת בהוראת ערבית מדוברת במיוחד לבוגרי החוגים לשפה וספרות ערבית באוניברסיטאות בהם מושם דגש על כישורי קריאה ותרגום.

בסיכום הדברים המליצו הכותבים לקבוע סטנדרטים אחידים להכשרת מורים לערבית ולהתאימם גם ליעדי תכנית הלימודים כך שמורים לערבית מדוברת יקבלו הכשרה לכך. כן הוצע לקיים השתלמויות מורים רצופות ומתמשכות לשם שיפור יכולותיהם של המורים בתחום ההבעה בעל-פה ובכתב.⁶⁰

הוועדה להערכת איכות של התכניות להוראת שפה וספרות ערבית של המועצה להשכלה גבוהה שפרסמה את מסקנותיה בשנת 2018 והחלטת המל"ג שבעקבותיה קבעו סטנדרטים לתוכניות השונות בכל הנוגע לתנאי הקבלה, מתכונת ההכשרה להוראה, תוכנית הלימודים והכשרה

⁵⁷ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבוד מיוחד בנושא מורים לערבית בחינוך העברית – 2011-2021, התקבל באמצעות ד"ר דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, אגף בכיר חינוך וחברה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 19 בינואר 2022.

⁵⁸ יעל מעוז שי, יעלה מזור, הכשרת מורים להוראת ערבית בחינוך העברי: מחקר מדיניות, סיכוי, יולי 2021.

⁵⁹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבוד מיוחד בנושא מורים לערבית בחינוך העברית – 2011-2021, התקבל באמצעות ד"ר דוד מעגן, מנהל תחום חינוך גבוה וכוח-אדם בהוראה, אגף בכיר חינוך וחברה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 19 בינואר 2022. מקור ההשכלה של יתר המורים במכללות כלליות (2.8%); אוניברסיטה פתוחה (1.8%), שקילת תואר (1.7%) ולא ידוע (6.1%).

⁶⁰ אלה לנדאו-טסרון, עלית אולשטיין ואח' (עורכים), [הוראת הערבית מניין ולאן? דוח ממפגשים לימודיים](#), היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, אפריל 2012.

מעשית לסטודנטים. בין השאר קבעה החלטת המל"ג כי נדרש קיום דיאלוג שוטף עם המכללות האקדמיות לחינוך בכדי להבטיח התאמה של הכשרת הסטודנטים לצרכי ההוראה בשטח.⁶¹

מנהל אגף שפות במזכירות הפדגוגית מסר כי האגף מקיים קשר רציף עם המכללות להוראה במטרה להתאים את הכשרת הסטודנטים לתוכניות הלימודים, ובפרט לקידום הכשרת מורים להוראת ערבית מדוברת וללימודי ערבית בערבית. צוין כי לתפיסת האגף יש צורך בתוכניות נפרדות להוראת ערבית כשפה ראשונה ושנייה וכי ברוב המוסדות להכשרת מורים הדבר לא מתקיים.⁶²

5.2 מחסור במורים לערבית

בדוח היוזמה למחקר יישומי בחינוך משנת 2012 צוין כי קיים מחסור חריף במורים לערבית על רקע מיעוט נרשמים למסלולים להכשרת מורים וכי מצב זה מוביל לכך שלא אחת מתקבלים להוראה מורים חסרי הכשרה או בעלי הכשרה חלקית. בין היתר יוצאי צבא בעלי נסיון בהוראת ערבית במסגרות צבאיות, אך חסרי הכשרה אזרחית ופדגוגית. כותבי הדוח קראו לעודד מוסדות ומסלולים להכשרת מורים לערבית, להגדיל את היקף השתלמויות המורים לערבית ולבדוק אפשרות לשלב מורים ערבים בחינוך העברי בקנה מידה רחב יתר לאחר הכשרה מתאימה במוסדות להכשרת מורים לחינוך העברי.⁶³

נושא המחסור במורים לערבית נדון גם בדוח הוועדה להערכת איכות של התכניות להוראת שפה וספרות ערבית של המועצה להשכלה גבוהה משנת 2018. בין המלצות הוועדה בהקשר זה עידוד קליטת מורים ערבים במגזר היהודי באמצעות ביטול הרישום בתעודת הגמר של הייעוד השונה של הוראת הערבית המפריד בין הוראת הערבית בין שני המגזרים. הוועדה המליצה לשלב בכל תוכנית קורסים ייעודיים למערכות החינוך השונות ולהנפיק תעודת סיום המכשירה את הבוגר ללמד ערבית במערכת החינוך, ללא אבחנה מגזרית. כן קראה הוועדה למשרד החינוך להקדיש מאמצים לשילוב בוגרים מהמגזר הערבי כמורים בבתי ספר עבריים.⁶⁴ עם זאת, החלטת המל"ג בעקבות דוח הוועדה לא אימצה במלואה מסקנה זאת וקבעה רק כי: "לאור המחסור במשרות הוראה במגזר הערבי, לעומת המחסור במורים לערבית תקנית במגזר היהודי, יש להמשיך ולעודד קליטת מורים ערבים במגזר היהודי, תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות".⁶⁵

מחקר מדיניות של עמותת סיכוי מיולי 2021 בנושא הכשרת מורים להוראת ערבית בחינוך העברי קרא למשרד החינוך להציב יעד ברור של מספר המורים לערבית הדרושים למערכת

⁶¹ המועצה להשכלה גבוהה, [החלטת מל"ג בנושא הערכת איכות הלימודים של התכניות להוראת שפה וספרות ערבית](#), 24 בספטמבר 2019.

⁶² משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

⁶³ אלה לנדאו-טסרון, עלית אולשטיין ואח' (עורכים), [הוראת הערבית מניין ולאן? דוח ממפגשים לימודיים](#), היוזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, אפריל 2012.

⁶⁴ המועצה להשכלה גבוהה, [דו"ח הוועדה להערכת איכות של תכניות להוראת שפה וספרות ערבית: הדוח הרוחבי](#), תשע"ח, 2018.

⁶⁵ המועצה להשכלה גבוהה, [החלטת מל"ג בנושא הערכת איכות הלימודים של התכניות להוראת שפה וספרות ערבית](#), 24 בספטמבר 2019.

החינוך בשנים הבאות וליצור תכניות עידוד להוראת ערבית כשפה שנייה מותאמות ליעד זה. זאת תוך שימוש מושכל בעודף המורים הערבים המתמחים בהוראת ערבית.⁶⁶

על פי מנהל אגף שפות במזכירות הפדגוגית מחסור במורים לערבית הוא אחת הבעיות הקשות שעמן מתמודד האגף, זאת בפרט בכל הנוגע למורים להוראת ערבית מדוברת. האגף פועל בכלים שונים להתמודדות עם אתגר זה לרבות: בחינת שילוב מורים ערבים בחינוך העברי וקידום הסבה להוראה של אקדמאים ושל בוגרי צבא דוברי ערבית. כן כאמור, מעביר האגף השתלמויות למורים בהוראה ערבית מדוברת.⁶⁷

---

⁶⁶ יעל מעוז שי, יעלה מזור, הכשרת מורים להוראת ערבית בחינוך העברי: מחקר מדיניות, סיכוי, יולי 2021.

⁶⁷ משה זעפרני, ראש אגף שפות, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך, שיחת טלפון, 19 בינואר 2022.

נספח 1: תלמידים שניגשו לבחינות בגרות בערבית, 2010-2020

סכום כולל	סה"כ		5 יח"ל		3 יח"ל		יח"ל אחת		
	ממ"ד	ממלכתי	ממ"ד	ממלכתי	ממ"ד	ממלכתי	ממ"ד	ממלכתי	
3,621	219	3,402	110	1,943	29	130	80	1,329	2010
3,489	222	3,267	114	1,921	44	307	64	1,039	2011
3,751	227	3,524	125	2,073	24	115	78	1,336	2012
3,667	234	3,433	141	2,088	28	180	65	1,165	2013
3,548	224	3,324	132	2,032	38	218	54	1,074	2014
3,846	230	3,616	127	2,287	40	254	63	1,075	2015
4,212	320	3,892	204	2,572	30	260	86	1,060	2016
2,387	150	2,237	150	2,237					2017
2,797	204	2,593	204	2,593					2018
2,631	180	2,451	180	2,451					2019
2,670	209	2,461	209	2,461					2020

נספח 2: נתונים על הוראת ערבית בחינוך העברי בערים מעורבות

טבלה 2: בתי ספר יסודיים וחיטבות ביניים בערים מעורבות המעסיקים מורים לערבית, 2019-2021

תשפ"א	תש"ף	תשע"ט	
39	47	45	ירושלים
39	41	42	חיפה
10	11	13	רמלה
5	5	5	לוד
4	5	4	מעלות-תרשיחא
9	9	9	נוף הגליל
8	8	8	עכו

טבלה 3: בתי ספר המגישים תלמידים לבגרות בערבית בערים מעורבות, תש"ף (2020)

תלמידים ניגשים לבגרות בערבית	חיטבות עליונות המגישות לבגרות בערבית	רשות מקומית
188	17	ירושלים
125	5	חיפה
35	2	לוד
10	1	מעלות-תרשיחא